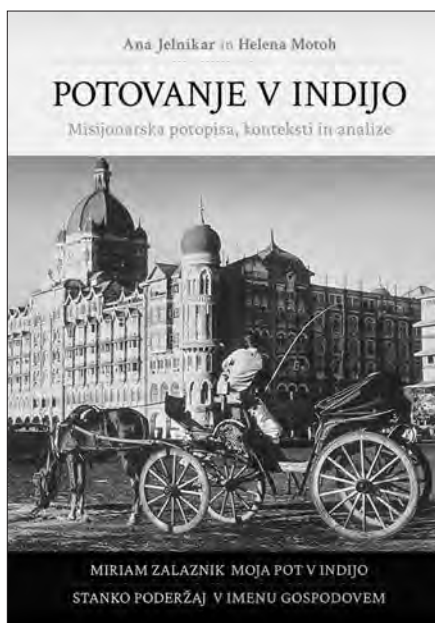

ANA JELNIKAR, HELENA MOTOH: *Potovanje v Indijo: Misijonarska potopisa, konteksti in analize.*

Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Koper 2022, 303 str.

Potovanja se zdijo osvobajajoča pot k novim spoznanjem, a resnica je, da ravno toliko razkrivajo kot prikrivajo. Vsaka pot je slejkoprej izkušnja določenega popotnika, ki se ob obiskih daljnih dežel vselej vrača k sebi: videnje novega je vselej zaznamovano s staro osebno prtljago. To sta prepričljivo pokazali Helena Motoh, raziskovalka na Znanstvenoraziskovalnem središču Koper, in Ana Jeltnikar z Znanstveno-raziskovalnega centra SAZU, ki sta analizirali potopisa Stanka Poderžaja in Miriam Zalaznik, slovenskih misijonarjev, ki sta v času med svetovnimi vojnami v Indiji širila poslanstvo evangelija. Poti misijonarjev so na Slovenskem posamezni raziskovalci že osvetljevali – naj tu spomnimo le na razprave Zmaga Šmitka, Bogdana Kolarja, Andreja Vovka ter ne nazadnje Marjana Drnovška in Zvoneta Žigona, ki sta osvetlila misijonarstvo kot predhodnika velikih migracij oz. sta ga umestila v kontekst selitvenih gibanj. Nihče pa se doslej še ni lotil sistematične in kritične obravnave misijonarskih potopi-

sov, hibridnega žanra, ki se predstavlja kot informativen in neodvisen zapis podatkov, čeprav je produkt razmer in razmerij določenega časa. Monografija Helene Motoh in Ane Jeltnikar zastavi analizo prav na tej ravni, z željo, da bi dosledno seciranje potopisa odprlo pot različnim interpretacijam. Vprašanja sta se avtorici torej lotili večplastno in interdisciplinarno: knjigo začeta z umeščanjem analiziranih potopisov v kontekst popotne literature, nadaljujeta pa s prevpraševanjem žanra, s časovno in prostorsko kontekstualizacijo zapisanega ter s prikazom zapletenih razmerij evropsko-indijskih stikov. Jedro monografije tvorita ponatisa potopisov jezuita Stanka Poderžaja in loretinke (red pripadnic Inštituta Blažene Device Marije) Miriam Zalaznik. Potopisoma sledi spremna študija, kjer avtorici analizirata dnevniške zapise iz različnih zornih kotov, od razpetosti med duhovnim in materialnim, spolne zaznamovanosti ter razlik v spoznavanju nekrščanskega sveta.

Avtorici si pri presojanju potopisnega žanra pomagata s postkolonialnimi in ženskimi študiji. Pri tem se med drugim naslanjata na Edwarda Saida, ki je pokazal na součinkovanje imperialne ekspanzije in besedilne produkcije – ravno potopisna literatura naj bi s poudarjanjem razlik med »našo« civilizacijo in »njihovim« barbarstvom upravičevala osvajalne apetite velikih sil. Po drugi strani je potopisna literatura le redko prinašala poglede ženskih avtoric, čeprav so te potovale od nekdanj. Zaradi bojazni, da družba njihovih pogledov ne bi sprejemala, svojih izkušenj pogosto niso popisovale. Spolna zaznamovanost potopisne literature avtoricama nudi iztočnico za razvijanje analize o različnih pogledih na razmeroma podobno potovanje. Glavna spremenljivka, ki je ločevala

avtorja – ob siceršnjem zavedanju drugih lastnosti – je bila ravno spol.

Potopis Stanka Poderžaja zato v skladu s pričakovani potopisne literature temelji na površinskih in »objektivnih« opisih zunanosti, pri Miriam Zalaznik pa je v ospredju subjektivni svet. Razlika v njenem pristopu se zrcali tudi v naslovu potopisov. Miriam je svojo izkušnjo poimenovala s karakteristično osebnim naslovom »Moja pot v Indijo«, Stanko pa je zastavil besedo univerzalnega sporočevalca in delo naslovil »V imenu gospodovem«. Naslov Poderžaja, ugotavljata avtorici, razodeva njegovo vzvišeno, avtoritativno držo. Prizadeva si biti poučnoinformativen, prikazuje se kot vseveden in nevtralen opazovalec kulturnih razlik, a so njegovi pogledi obremenjeni s predsodki in klišeji evropskega sveta. Potopis Zalaznikove po drugi strani predstavlja, kot pravita avtorici, »čuten kolaž vsakdanjosti« (str. 232). Medtem ko Poderžaj bralcu ponuja ustaljene poglede, se oko Zalaznikove prej kot ob obrabljenih predstavah ustavi ob navidez nepomembnih podrobnostih. Stankovo pisanje je obremenjeno z nenehnim primerjanjem nekrščanskih praks s krščanskimi, pri čemer ne pozabi razkriti svoje nejevolje, celo gnusa nad njemu nenavadnimi običaji, Miriam pa je ta komparativna ihta tuja. Bržkone je bilo Stankovo pomilovanje, kot pravita avtorici, povezano z intelektualno, torej jezuitsko tradicijo, ki ji je pripadal. Obenem pa ni mogoče mimo vtisa, da je na njegov habitus v temelju vplivalo celotno življenjsko ozadje, saj je v zibko položena (nepopustljiva) krščanska pobožnost utemeljevala pričakovanja v zvezi s karierno potjo in definirala njegove miselne horizonte.

O razlikah v pristopih Poderžaja in Zalaznikove se lahko bralec prepriča z branjem dnevnikov v osrednjem delu

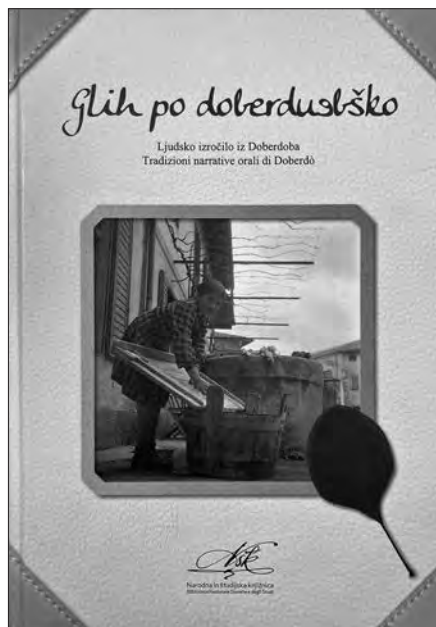
* Miha Zobec, dr. zgodovinarja, asistent z doktoratom, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za zgodovino; asistent z doktoratom, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije; miha.zobec@zrc-sazu.si.

monografije, pri razumevanju slednjih pa si lahko pomaga s spremljajočima življenjepisoma. Ob pozornem branju njenih biografij se izrišeta dve precej različni intelektualni trajektoriji. Miriam Zalaznik je bila rojena ob koncu 19. stoletja v družini poštnega uradnika v Pulju. Zaradi narave očetovega dela so se kmalu preselili v Trst, kjer je Miriam opravila maturo. Vpisala je študij nemščine in francoščine v Gradcu, šolanje je po nekaj semestrih nadaljevala na Dunaju, zaključila pa v Ljubljani, kamor se je po koncu prve svetovne vojne preselila družina. Kot učiteljica je delovala v različnih slovenskih mestih, s štipendijo francoske vlade se je odpravila v Pariz, nazadnje pa je konec 1920. let stopila v noviciat v Münchnu. Z bavarske prestolnice jo je pot prek Marseilla vodila v Indijo. Stanko je bil iz drugačnega testa kot Miriam, njegov dom je bila vse do študija Slovenija oz. še bolj katoliška Ljubljana. Rojen zelo pobožni materi v Ljubljani je kmalu stopil med katoliške Orle, ob polnoletnosti pa se je pridružil

jezuitom. Študiral je v Berchmansovem kolegiju, t. i. jezuitski filozofski šoli v Münchnu, kjer si je prostore delil z več slovenskimi brati, med drugim tudi z dvema, ki sta ga spremljala na poti v Indijo. Po krajšem poučevanju na jezuitskem kolegiju v Bosni je krenil v Bengalijo.

Res je torej, kot pravita avtorici, da branje iz perspektive spola omogoča razumevanje razlik med didaktično-moralističnim, stereotipnim in »objektivističnim« pisanjem Stanka Poderžaja ter subjektivno, samoreflektivno in mestoma zafrkljivo držo Miriam Zalaznik. Hkrati pa je potrebno upoštevati njuna habitusa, ki sta bila plod drugačnih socializacijskih okvirov ter v analizi ostaneta nekoliko v ozadju. Kljub vsemu avtorici ne ubirata finalističnega diskurza in prostor dopuščata različnim interpretacijam besedila, kar je nenazadnje odlika pričujočega dela. Navsezadnje bi bilo Miriamino in Stankovo izkušnje mogoče brati tudi skozi optiko migracijskih študij in na tej podlagi preso-

jati o posebnosti stikov misijonarjev v primerjavi s tistimi, ki so jih oblikovali »običajni« migranti. Kot je pokazal Zvone Žigon v monografiji *Ljudje odprtih src: slovenski misijonarji o sebi*, gre pri misijonih za svojevrstne migracije, kjer selitev v tuje okolje ne prinaša zlitja z novo stvarnostjo, kar je razvidno tudi pri Miriam in Stanku. Misijonarski stiki nedvomno odpirajo pahljačo vprašanj v zvezi z odnosom med religijami in kulturami, hkrati pa se dotikajo specifično individualnih vlog v teh procesih, ki jih je mogoče doumeti prek potopisov. Helena Motoh in Ana Jelnicar sta s pridom izkoristili ta pomemben in v slovenski humanistiki ne dovolj izrabljen vir, da sta odprli pot svežim interpretacijam, ki problematizirajo »orientalistično« izkušnje misijonarjev in osvetljujejo posebnost izkušenj v času, ki je bolj kot po pluralnosti izbir postal znan po uniformnosti stališč, bolj kot po zgodbah posameznikov po velikih, vseobsegajočih narativih.

MILENA LAVRENČIČ KOROŠEC, LUISA GERGOLET, JASNA SIMONETA: *Glih po doberdustško: Ljudsko izročilo iz Doberdoba / Tradizioni narrative orali di Doberdò.*

Narodna in študijska knjižnica – Biblioteca Nazionale Slovena e degli Studi, Trst 2021, 186 str.

Doberdob, obmejna občina v Goriški pokrajini z enako imenovanim središčem, je zaradi presihajočega jezera in drugih kraških pojavov ter ostankov prazgodovinskih in mlajših poselitev pomembno področje raziskav krasoslovcev, arheologov in zgodovinarjev. Za slednje je bila Doberdobska planota do maja 1917, ko so Italijani zavzeli Jamlje, ena ključnih obrambnih točk avstro-ogrske vojske in eno najbolj krvavih prizorišč soške fronte. V slovenski zgodovinski spomin se je

zapisala tako v že ponarodelih verzih rojanskega kaplana Frana Bonača »Oj, Doberdob, oj, Doberdob, slovenskih fantov grob« kot v naslovu avtobiografskega romana Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca. Po njem je v vasi z večinoma slovenskimi prebivalstvom imenovana tudi osnovna šola; pred njo stoji pisateljev doprni spomenik. O trdnosti in živosti slovenskega jezika v Doberdoba in okolici od nedavnega priča tudi monografija s predstavitevjo tamkajšnjega ljudskega

* Iztok Ilich, publicist, prevajalec in urednik; iztok.ilich47@gmail.com.